

”Dialekterna måste beskrivas nu”

Olle Kejonen är doktorand vid Uppsala universitet och forskar om den nordsamiska dialekten jukkasjärvisamiska.

TEXT: STAFFAN ENG

PUBLICERAD 2023-03-20

BILD: STAFFAN ENG

NORDSAMISKAN ÄR DET största och mest livskraftiga samiska språket. Men doktoranden Olle Kejonen, som arbetar med att beskriva nordsamiska dialekter, menar att några av dessa ändå är akut hotade.

– Jag tycker att det är min skyldighet som forskare att försöka bevara dialekterna för eftervärlden. Flera samiska varieteter riskerar att dö ut i en nära framtid, så det är ett arbete som måste göras nu, säger han.

”Flera samiska dialekter riskerar att dö ut i en nära framtid”

Han menar att skillnaden mellan vissa nordsamiska dialekter är större än mellan skånska och stockholmska. Och standardspråket baserar sig på norska Finnmarksdialekter – inte på de dialekter som talas i Sverige.

– De svenska dialekterna har i viss utsträckning andra ljud och kasusändelser, vilka inte avspeglas i skriftspråket. Det gör det svårare för dem som bor i Sverige att lära sig att läsa och skriva nordsamiska.

I Kirunaområdet böjs till exempel substantiv i ett visst kasus med ändelsen *n* i singular och *s* i plural. I skriftspråket är det tvärtom.

SJÄLV TYCKER OLLE KEJONEN att skriftspråket behöver bli bättre på att representera olika dialekter. Samtidigt framhåller han att det är svårt att ändra en språkstandard som är etablerad sedan flera decennier.

– Hur det ska lösas är en politisk fråga. Men för att kunna arbeta vidare med samiskan måste vi först beskriva de dialekter som talas i dag.

6 fakta om nordsamiska

Antal talare: Nordsamiskan har mellan 13 000 och 26 000 talare i Norge, Sverige och Finland. Ungefär en fjärdedel av dessa bor i Sverige. Nordsamiskan är det största av de nio nu levande samiska språken, vilka skiljer sig åt lika mycket som olika germanska språk. De samiska språken tillhör den finsk-ugriska språkfamiljen och har strukturella likheter med finskan.

Historia: Ursamiska talades för flera tusen år sedan i området nordost om Finska viken, men senast på vikingatiden hade de olika samiska språken spridit sig till Skandinavien och utvecklat sina viktigaste särdrag. Nordsamiskan beskrevs på 1800-talet av norska och danska språkvetare, vars arbeten lade grunden för dagens skriftspråk. På 1900-talet användes fyra olika stavningsnormer innan den nuvarande togs i bruk 1979.

Uttal och stavning: Nordsamiskan har tre betydelseskiljande konsonantlängder: kort konsonant som i *beasi*, 'boets', lång konsonant som i *beassi*, 'bo', och "överlång" konsonant som i *beas'si*, 'näver'. Alfabetet har flera egna bokstäver med så kallade diakritiska tecken, som á (långt "a"), č ("tj"), đ (tonande läspljud), ŋ ("ng"), š ("sj"), ʔ (tonlöst läspljud) och ž ("dtj").

Grammatik: Förutom singular och plural förekommer dualis, som betecknar två personer. Det svenska pronomenet *vi* motsvaras sålunda av både *moai* (två personer) och *mii* (fler än två personer). Stadieväxling, det vill säga förändringar av konsonantljud som betecknar en viss grammatisk funktion, är mycket vanlig. I genitiv böjs till exempel *guolli*, 'fisk', till *guolli*, 'fiskens'.

Att säga adjö: Avskedsfraserna ändras beroende på hur många de tilltalade är och om de går eller stannar kvar. Svenskans 'hej då' har därför sex motsvarigheter: *Mana dearvan* (till en person som går), *manni dearvan* (till två personer som går) och *mannet dearvan* (till fler än två personer som går). De som stannar kvar tilltalas i stället *báze dearvan*, *báhcci dearvan* respektive *báhcet dearvan*.

Liten ordlista:

- *bures!* = 'hej'
- *eallit* = 'att leva', släkt med finskans *elää* med samma betydelse
- *giron* = 'fjällripa', därav ortnamnet *Kiruna*
- *boazu* = 'ren' – ett ord som har lånats in i esperanto i formen *boaco*
- *čiegar* = 'gammalt snötäcke uppgrävt av renar under bete' – de samiska språken har hundratals ord för snö
- *giella ii deatte* = 'språk väger inte' – språkkunskaper tynger inte ner packningen, utan är en tillgång som man alltid har med sig

TEXT: STAFFAN ENG

PUBLICERAD 2023-03-20